

URBANE BRAZDE

POGOJI ZA MOŽNOSTI DRUŽBENIH SPREMEMB

Urbane brazde, programski sklop Evropske prestolnice kulture Maribor 2012, so socialnoekološki program, ki še vedno poteka, zato moramo najprej poudariti, da bomo lahko poročali o vplivu programa na družbene spremembe v Mariboru in okolici šele čez nekaj let. Takrat bo najverjetneje govor o enem izmed dveh možnih scenarijev: ali bo program pognal korenine v mestu in je kot tak nosilec družbenih sprememb ali pa bo to zgolj projekt, ki bo po izteku financiranja postopno razvodenel ali izhlapel, kakor se to zgodi z veliko večino projektov. Upamo seveda, da gre za prvo od obeh možnosti.

REZULTATI IN ODZIVI

Lahko pa že zdaj prepoznamo nesporno pozitivne družbene vplive in nesporno pozitivne odzive okolja. Ena sama zgodba je povezala mlade ljudi, kmete iz okolice mesta, šole, vrtce, vrtničarje, Rome, dijake, študente, migrante, begunce, uradnike, umetnike idr. Skratka, povežalo se je veliko različnih družbenih skupin, številni parcialni interesi so našli skupni imenovalec, ki ga prepoznamo v preprosti ideji, da je mogoče sobivati in ustvarjati tudi drugače, da je torej mogoča tudi drugačna družba,

družba, ki stavi na povezovanje, solidarnost, zaupanje, sprejemanje in dostojanstvo.

Preden preidemo k tistemu nesrečnemu »ampak«, k dvomom in vprašajem, lahko z gotovostjo rečemo, da imamo pred sabo eno redkih pozitivnih zgodb. V dveh letih dela se je razvila zadruga z dejavnostjo trajnostne lokalne preskrbe s hrano. V zadrugi je povezanih že več kot 30 kmetov, ki dostavljajo lokalne pridelke in izdelke že v 19 vrtcev, šol in drugih javnih institucij, imajo svojo trgovinico in zagotavljajo tedenske zabojčke približno 70 gospodinjstvom v mestu. Nastala je semenska knjižnica, ki povezuje ljudi v skrbi za ohranjanje biotske pestrosti. Zgrajen je bil skupnostni urbani eko vrt in plodove z njega zdaj pobira 80 družin. Vzpostavljeni sta bili dve socialno-kulturni društvi, ki intenzivno delata s posamezniki iz izključenih družbenih skupin. Razvit je bil program trajnostne mobilnosti. In ne nazadnje, zaživel je Center alternativne in avtonomne produkcije – CAAP. Vanj se pod skupno streho umeščajo te raznovrstne dejavnosti z željo, da se trajno ohranijo in razvijajo ter ob tem vzpodbudijo še razvoj novih takih iniciativ. Urbane brazde je v dveh letih tako ali drugače soustvarjalo in uresničilo več kot dva tisoč ljudi, od varuhov semen, delavcev migrantov, beguncev, vrtničarjev, pridelovalcev, šolarjev, učiteljev, staršev, gospodinj, brezposelnih, upokojencev, kolesarjev, peščev. Odziv javnosti in lokalnega okolja na program je izjemno pozitiven. Ljudje ga prepoznajo kot dokaz tega, da je mogoče vendarle nekaj narediti, da skozi črne oblake vsesplošne krize vendarle kdaj posijejo žarki toplega sonca.

POGOJI ZA USTANOVITEV URBANIH BRAZD

Ampak nujno se moramo vprašati, kateri elementi so omogočili to pozitivno zgodbo, ker je od tega odvisno, ali bo ta zgodba trajala in ali jo bo mogoče kot primer dobre prakse prenašati v nova okolja.

Prvič, ta zgodba nikakor ni stvar kakšnega gibanja. Veliko se govori danes o gibanjih za drugačno družbo in seveda se tudi v Mariboru

oblikujejo takšna ali drugačna razmerja do teh gibanj, vendar bi z neposredno umestitvijo Urbanih brazd v gibanje storili posilstvo misli nad dejanskim stanjem. Kot smo že omenili, različni interesi so ugotovili skupni imenovalec, ki je seveda skupen tudi številnim družbenim gibanjem, to je želja po drugačni družbi ali vera v možnost obstoja takšne družbe. Vendar ni posebnega pogoja, da bi lahko govorili o umestitvi v kakšno gibanje, in to je, da bi se posamezni akterji prepoznali kot del neke večje zgodbe gibanja. Že po skromni oceni lahko trdimo, da vsaj 90 % sodelujočih pri programu Urbanih brazd, tako ožjih sodelavcev kot širše vključenih prebivalcev mesta in okolice, nima oblikovanega odnosa do gibanj, o katerih se zdaj veliko govori in piše. Imajo/imamo pa oblikovan odnos do družbene realnosti, in sicer odnos zavračanja: obstoječega stanja ni treba sprejeti, možno je in smiselno zamišljati si in ustvarjati drugačno družbo.

Drugič, teoretska podlaga, ki je bila vzrok za program Urbanih brazd, ko je obstajal šele na papirju, ima omejeno vlogo. Program Urbanih brazd so pred dvema letoma napisali v ožji ekipi sodelavcev, ki so brez izjeme vsi prišli v Maribor iz drugih mest, priselili so se posebej za to priložnost in so imeli skupno sociološko ozadje ali, če tako rečemo, skupno teoretsko podlago, t. j. socialno ekologijo. Teorija je torej v tem pogledu vplivala na program v fazi priprav. Pozneje smo se tej skupini štirih pridružili še številni sodelavci, večinoma domačini iz mesta in okolice. Ta razširjena skupina nikoli ni vstopila v svet teorije, ki je bila podlaga za pisanje programa. Teoretsko soglasje tako ni bilo pogoj za sodelovanje. Če upoštevamo še širše udeležence programa, kmete, vrtničarje, otroke, dijake, Rome, begunce, migrante, predstavnike lokalnih oblasti, prebivalce mesta nasploh, potem moramo še toliko bolj prepoznati, da teoretski motivi niso mogli zares oblikovati procesa, ki se je začel, takoj ko je program »zapustil« svojo zapisano, papirnato obliko. Motivi so različni: čustveni, čutni, socialni, ekonomski, vsekakor pa ne teoretski. Ljudje si želijo pravice, želijo socialno in ekonomsko varnost, kakovostno hrano, solidno bivalno

okolje, želijo biti povezani z drugim, želijo drugačno življenje, kot jim ga ponuja obstoječi sistem, ne čutijo pa posebne potrebe po tem, da bi njihova želja dobila kak specifični teoretski opis ali umestitev v kak teoretski sistem. To za večino posameznikov, ki so v ožjem ali širšem pogledu postali del programa Urbanih brazd, ni relevantno.

Tretjič, če želimo o programu Urbanih brazd razmišljati kot o potencialnem dejavniku ustvarjanja družbenih sprememb, se moramo vprašati tudi o materialni podlagi tega programa. Glede na dosedANJI uspeh programa so številni predlagali prenos programa kot primera dobre prakse v nova okolja, v druga slovenska mesta. Vendar je pri tem treba omeniti pomembno dejstvo. V primeru Urbanih brazd govorimo o izjemni priložnosti, ki se je ponudila zaradi projekta Evropske prestolnice kulture Maribor 2012. To je ključen pogoj tako v materialnem kot tudi v promocijskem pogledu. Ni nepomembno, da je program za dveletno delovanje pridobil znatna sredstva, skupaj v višini sedemmestne številke. Da je delno pridobil prostor, vsaj za pisarniško dejavnost v prvem letu in pol. Da je bil samodejno promoviran hkrati z drugimi programi EPK 2012. Da je imel vsaj nekaj apriorne pozornosti lokalnega in širšega okolja prav zaradi tega skupnega okvirja prestolnice kulture. Teh pogojev nikakor ne omenjamo, da bi diskreditirali uspeh programa, pač pa zato, ker si marsikdo ne zna predstavljati, kako »dragi« so pogoji za družbene spremembe. Tako obsežnih in intenzivnih programov ni mogoče voditi na podlagi prostovoljnega dela. To je v našem primeru pomenilo več kot 20 plač oziroma honorarjev na mesec za obdobje 24 mesecev. Tega ni mogoče izvesti brez primerenih prostorskih pogojev: to v našem primeru pomeni najem 800 m poslovnih prostorov, izdelavo infrastrukture, ureditev delavnic, pisarn, trgovine, hladilnice, predavalnice ipd. Tega ni mogoče izvesti brez uporabe zunanjih storitev. Trajnostna lokalna preskrba ni možna brez tovornega vozila, predelanega v mobilno hladilnico, v skladu s higienskimi standardi v naši državi, ipd. Skratka, ko program Urbanih

brazd predstavljamo kot primer dobre prakse, ki bi ga bilo smiselno prenašati v druga okolja, je edino pošteno, da povemo, da takšnega programa ne bo mogoče izvesti brez precejšnje podkrepitve z javnimi sredstvi.

Program Urbanih brazd je torej dokazal, da v Mariboru in okolici obstaja potencial skupnosti za udeležanje določenih družbenih sprememb, da obstajata želja in volja pri ljudeh, da obstajajo znanja in spretnosti, vendar pa moramo poudariti, da bi ta potencial ostal zgolj potencial, če se ne bi pojavila »prava priložnost«. Ta je pomenila materialne pogoje za realizacijo. Seveda lahko posamezniki prakticirajo drugačne oblike sobivanja tudi popolnoma brez takih materialnih pogojev, zgolj z minimalnimi intervencijami v svojih vsakdanjih življenjih, vendar pa ne v takšnem obsegu, s tako konkretizacijo novih socialnih in ekoloških praks, kot so se vzpostavile v okviru Urbanih brazd.

Četrtrič, motivi posameznikov in skupin, ki so se pridružili programu, so zelo različni. Vsem je sicer skupno to, kar smo že omenili, osebna naklonjenost viziji drugačne družbe, a vendar so motivi za sodelovanje veliko kompleksnejši. Večina zaposlenih na programu je v tem našla svojo ekonomsko varnost, vsaj za obdobje trajanja programa. Nekateri so tukaj našli priložnost, da se izkažejo, potrdijo, promovirajo. Kmetje so tukaj našli vstop na pravičnejši trg. Vrtničarji so našli svoj vrtniček. Nekateri so našli storitev, ki jo v tem hipu potrebujejo. Nekateri so našli zaupanje in druženje. Nekateri zgolj priložnostno aktivnost. Težko je v tem hipu reči, ali bo skupnostni interes, skupnostni motiv omogočil tej zgodbi, da se obdrži in raste, ali pa bodo sčasoma prevladali parcialni interesi, sicer povsem upravičeni, a vendarle uničujoči.

Petič, težko je oceniti, kako je potekal proces: ali »od zgoraj« ali »od spodaj«. V praksi je proces zelo težko prepoznati kot popolnoma *grass root* prakso. Odvisno, kako razumemo razmerja med »zgoraj« in »spodaj«. Če vzamemo lestvico izobrazbe in socialne vključenosti, potem tu gotovo ne govorimo o praksi »od spodaj«, saj so si celoten program

zamislili in večinoma vodili visoko izobraženi in socialno solidno vmreženi posamezniki mlajše generacije. Izvor programa s tega vidika torej ne izhaja »od spodaj« v pravem *grass root* pomenu, kot če bi program zastavili kmetje, Romi, begunci, migranti ipd. Hkrati pa seveda ni šlo za totalitarno vsiljevanje vsebin po lestvici od zgoraj navzdol. Zanimiv preobrat se pri takih zadevah vselej zgodi, ko »zamisel« programa trči ob realnost izvedbe, ob realnost prakse. Šele tedaj se začne pravo *grass root* dogajanje, ki pa seveda ni nujno povsem skladno s programom, kot je bil zamišljen. Ko celoten program »zapusti« formo ideje, pač postane precej neobvladljiv proces. Kmetje, kmečke gospodinje, Romi, begunci, migranti, mladi sodelavci programa, vrtničarji, lokalni prebivalci, predstavniki lokalnih oblasti idr. so začeli občutno spreminjati prakso, ki je sprva imela zelo jasno in transparentno strukturo. Zato je vse težje jedrnatno opisati in predstaviti program, vse težje je enopomensko sporočiti, kaj počnemo in kako ter kako si zamišljamo razvoj v prihodnje. Morda to pomeni, da program Urbanih brazd vendarle počasi postaja *grass root* proces.

TRAJNOST

Eno ključnih vprašanj, ki se zastavlja ob koncu Evropske prestolnice kulture, je seveda vprašanje trajnosti programa. Urbane brazde kot programski sklop EPK se končajo s koncem leta 2012. Za seboj v tem hipu vsekakor puščajo dva velika dosežka, ki imata kal trajnosti. Prvi je Skupnostni urbani eko vrt v Borovi vasi, drugi pa Center alternativne in avtonomne produkcije – CAAP na Studencih v Mariboru. V CAAP živijo vsi projekti razviti v preteklih dveh letih (trajnostna lokalna preskrba, semenska knjižnica, socialno-kulturna združenja in projekt trajnostne mobilnosti). Skupnostni urbani eko vrt je stabilna struktura, ki bo vsekakor preživela EPK, morda s kakšnimi modifikacijami in upamo, da tudi z multiplikacijami. Podobno velja za CAAP, vendar bo tu v prihodnjih letih zaradi finančne zahtevnosti vzdrževanja programa precej več turbulenc.

Poleg finančne negotovosti v prihodnosti pa je smiselno omeniti še eno neugodno okoliščino, ki lahko precej vpliva na obstoj CAAP. CAAP je socialni center, ki je nastal kot materializacija Urbanih brazd, dveletnega obsežnega in intenzivnega programa razvoja novih socialnih in ekoloških praks. Kot tak je imel ta program značilno »projektno« strukturo. V določenem hipu je bil zamišljen, spisano, finančno natančno strukturiran in izveden v skladu z vnaprej zamišljenim urnikom. Ta projektna struktura je hudo neskladna z organskostjo družbenega življenja v nekem okolju. Stroga časovna zamejenost, opisna narava aktivnosti zaradi sistema poročanja, gomile birokracije, intenzivno kadrovanje. »Projektni« čas, v katerem so tako nastajale nove socialne in ekološke prakse, se občutno razlikuje od »organskega« časa, v katerem se dogaja življenje. Organizacije in posamezniki, ki bomo še naprej vztrajali v CAAP in razvijali te programe, ne bomo mogli občutno vplivati na to, ali bosta mesto in lokalno prebivalstvo organsko posvojili te vsebine, ali bodo programi pognali globoke korenine ali pa bodo zgolj živetarili na novih »projektnih« valovih. To je ključno vprašanje, na katero bo dal odgovor čas. Tukaj projektna logika, ki smo ji podvrženi v zadnjih desetletjih, naleti na svoje meje. Večina projektov zaživi in umre. Tu in tam pa se iz kakšnega projekta razvije organski proces družbenih sprememb, ki jih je težko predvideti in vkalkulirati v t. i. »rezultate projekta«. Takrat lahko rečemo, da je neki projekt ob pravem času, na pravem mestu, naletel na prave ljudi in prave okoliščine, da je lahko pustil za sabo veliko več kot zgolj pravilno izpolnjeno poročilo o projektu. In to je največji up Urbanih brazd, biti tak projekt, ki je veliko več kot zgolj projekt.

Karolina Babič